

Megjelenések könyve

Bogdán László: *Drakula megjelenik*

Nincs könnyű helyzetben az, aki Bogdán László írásairól összefoglaló tanulmányt akar írni, ugyanis az eddigi oeuvre mintegy kilenc verseskötetet, tizenkét regényt, öt elbeszéléskötetet és egy esszékötetet foglal magában, de nincs kizárva, hogy a számadataim tévesek, és miközben írok és olvasok, a termékeny író ismét megjelentet egy újabb Bogdán-művet.¹ De kezdhethetem írásomat azzal is, hogy könnyű helyzetben találja magát az, aki Bogdán László műveiről akar írni: kedvére válogathat a különböző műfajú és változatos tematikájú írások között, miként magam is tettem, amikor egy, a transzszilván mítoszok (meg)jelenéseit bemutató műre, a 2002-ben megjelent *Drakula megjelenik* című regényére esett választásom.

A romániai ötvenes évek – máig kibeszéletlen és több szinten mitizált – ezúttal irodalmi formába öntött narratívái a *Drakula megjelenik* című regényben az üldöző nézőpontjából és a démon-mítoszok árnyéktörténeteit is bemutató narrációból tevődnek össze. Az el- és kikerülhetetlen veszélyérzetet az önmagában is „vészterhes” cím után a Kavafisz-mottó előlegezi meg: „Rettegésbe és gyanakvásba fúlva, / zaklatott aggyal és riadt szemekkel / egyre csak azt latoljuk, mit tegyünk / a holtbiztos veszélyt elkerülendő, / mely oly irtózatosan fenyeget. / Pedig csalatkoztunk, nem ez kerül utunkba; / tévesek voltak az előjelek / (vagy nem jól hallottuk, vagy nem értettük őket). / Egy más, sohasem sejtett balszerencse / szakad ránk vésszesen s váratlanul, / s felkészületlenül – van is arra idő! – már elragad.”²

¹ Bogdán Lászlóról bővebben lásd írói adatlapját: <http://bogdanlaszlo.adatbank.transindex.ro>, valamint a Helikonban megjelent legutóbbi interjút: Farczádi Bontond: *Az életem: versenyfutás az idővel* – Beszélgetés a hatvanéves Bogdán Lászlóval. http://www.helikon.ro/index.php?m_r=1377, ez utóbbiban kifejti e *Híd*-lapszám-ban megjelenő regényrészlet háttértörténeteit is.

² Kavafisz: *Visszavonhatatlan dolgok*. Somlyó György fordítása. In Bogdán László: *Drakula megjelenik*. Mentor, Marosvásárhely, 2002. 5.

A nyolc – többnyire önmagában is értelmezhető – fejezetből álló regény egy skizofréniában szenvedő (és ezúttal a szenvedés a regénytörténetre is kiterjeszthető „attitűdre” is vonatkoztatható) román állambiztonsági tiszt történeteiből körvonalazódik: egy Nicolae Spiridon nevű kék szemű szekus pszichológusnak tett gyónásainak, rémálmainak, emlékeinek és képzelgéseinek, valamint kurrens történéseinek mozaikdarabjai fűződnek a laza történetszálra.

A jelen idejű cím is a konstans és változatlan, örök jelent sugalmazza: noha – a szándékos vagy rejtett (idő)csúsztatások ellenére – világosan felvázolható egy lineáris történet-lánc, a mindig visszatérő és a(z) emberben) soha le nem győzhető démon jelen idejű megjelentetése szétbontja a linearitást.

Már a regény első mondatai is kétségeket ébresztenek: „Hogy mindez mikor kezdődött, nem tudja, késztetést sem érez az emlékezésre, nehezen is tudná visszavezetni; tény, hogy mindig sokat képzelgett; voltak visszatérő álmai is, de úgy gondolja, ezek csak a jelenés előzményei lehetnek, s mint ilyenek talán fontosak, talán nem, de arra, hogy a sötétség fedelme mikor képződött meg előtte a maga rettentő alakjában, világosan emlékszik: egy szeles, hűvös, szeszélyes április eleji nap éjszakáján, de hogy mindez érthetőbb legyen, fel kell idézni az előzményeket [...]” (7), s ha mindehhez hozzáolvassuk a regény záró sorait: „[...] hogy mindez mikor kezdődött, nem tudom...” (183), a személyesbe váltással egy önmagába visszaforduló, de újabb szintre kerülő, spirállá „bontott” kör képződik meg: visszatérés az origóra, de kimozdítva azt a biztosnak hitt kezdő-középpontból, elkülönözve önmagától.

A regényszöveg végi paratextus: „2000. január 10. – február 23.” egyrészt magyarázatot ad a bevezetésben is jelzett írói termékenység fokmérőjére, a másfél hónap alatt megképzett reflektált démonológia létrejöttére, másrészt így könnyebb ezen időintervallumot lejegyzőnek tulajdonítanunk azokat a kiszólásokat, megjegyzéseket, amelyek nem férnek bele a regényidő által feltételezett narráció autentikus történetébe.³ Ugyanis a regényidő alaprétegét a megidézett történelmi idő köré szerveződő történetek képezik, amely a Nicolae Spiridon családtörténetének háttérben felvázolt, a „főhős” két világháború közötti születésétől a romániai rendszerváltást megelőző egy évig terjed. A regényben gondosan elejtett információk alapján kikövetkeztethető, hogy a jelen idejű narráció 1988-ra tevődik, az

³ Ilyenek például: „(hol volt akkor még a számítógépes nyilvántartás?! Aktakukacok voltak és aktalabirintusok)” (130), valamint: „akkoriban a pszichológiát még kifejezetten burzsoá áltudománynak tartották” (131).

ez időben vélhetően hatvanéves, volt belügyes őrnagy ekkor mondja magónszalagra az ősillegalista európai hírű pszichológusnak, Maja Flitgartnak az átváltozás-történeteit. Ebből a „pszicho-drámává” váló gyónásból kerekedik ki – pontosabban folyik egymásra és egymásba – a narráció különböző színtereit megképző történetmesélés.

A különböző tudatfolyamokat megjelenítő, olykor egymásba csúszó narrátorokat nehéz szétválasztani, a többnyire azonos beszédhelyzetből előadott történetekben változik az egyes szám harmadik személyben előadott narráció az egyes szám első személyű történésmeséléssel, de időnként többes szám első személyű narrátor is megjelenik. Van egy beszivárgó mindentudó narrátor is (többek között az Evelin-fejezet mesélője ilyen), de a narrátorok csupán grammatikai szinten különböznek: a beszédhelyzet, a nézőpont és a nyelvezet azonosnak tűnik. A grammatikai függő nyelvezeten kívül valami felső tudattól is függ a beszédhelyzet, ez vélhetően a regényvégi időjelző-paratextus jegyzője, akitől mindannyian függővé válnak.

„Harminchét év távlatából sem homályosodik a kép” (8) – mondja az elején Spiridon, ezzel tekint vissza az ’51 áprilisában kezdődő átváltozásai elmesélésére.⁴ A diktatúrát *másnézetből*: az üldöző, az elnyomó gépezetet működtető és fenntartó nézőpontjából közvetítő narráció tükörcsodái széttöredezve is megkísérlik az „összeállást”, miként a főhős – a regényben fontos szerepet szánt – az arc(á)nak a megképzését: „Spiridon most iszonyú erőfeszítéssel – emlékeibe száműzve a doktornő eleven, figyelmes alakját s a feledés bugyraiba saját vélt vagy valóságosan is elhangzó vallomástöredékeit – önnön gyónásától megundorodva és eltávolodva tőle, mégiscsak zsebtükrébe néz, de izgalmában leejti a tükört, mint olvadó vajdarab a serpenyőből, csúszik ki reszkető ujjai közül, s ahogy a felismeréstől retteggve hajol le, hogy megkeresse, észreveszi, hogy apró darabokra tört, de azonnal meg is nyugszik, hiszen a tükör kisebb-nagyobb, szétszóródó cserepeiből saját, kissé felpuffadt, eldagadt, beretvátlan arca néz vissza rá” (101–102). Az emlékezés történetformáló szerepét azonban tematizálja a regény is, kétségessé téve a történet-visszaadás autentikusságát és megkérdőjelezhetetlen igaz-voltát.

Az irodalmi olvasmányainkból főként az áldozat nézőpontjából bemutatott „túléléstörténetek” ezúttal a másik oldal fenyegetettségét, kiszolgáltatottságát jelentik meg a korai kételyeket is felelevenítő időszakról, „s

⁴ A szövegben később említésre kerülő „huszonhét” meg „huszonkilenc” évvel korábban történt eseményekre való utalás vélhetően a skizofréniás őrnagy tudatzavaros időpont-keverése, vagy a figyelmes olvasó szándékos megtévesztése (vagy a könyvszerkesztő figyelmetlensége miatt szövegben maradt elírás).

szeme előtt lüktetni kezdtek a balsejtelem apró, nyugtalanító pontocskái, rossz előérzet kerítette hatalmába, s először, amióta a testületnél van, feltette magának a kérdést (és higgye el a mélyen tisztelt doktornő, ezt most nem azért mondja, mert szépíteni akarja áldatlan helyzetét, nem, amikor elkezdte ezt a gyónás-félét, megesküdt magának a szívében, hogy Danton jelmondatát fogja maga számára egyetlen parancsolatnak és szabálynak elfogadni, az igazságot, a kíméletlen igazságot!), igen, akkor gondolt először tétován arra, hogy talán mégsem jól választott, nincs benne elég kegyetlenség ehhez a munkához, más szavakkal, még mindig sok benne a felesleges könyörület, amelynek Gelu, erre is rá kell mutatnia, a pusztaságát is tagadta, és burzsoá csökevénynek, imperialista fekélynek tartotta, »gondold el«, mondogatta mindig Istrate kocsmájában, és egy húzásra itta ki poharából a cujkát, »gondold csak el, tökös, ha ők lennének a mi helyünkben, ők könyörülnének rajtunk?, osztályharc van és osztályharcban nincsen könyörület!« ő borzongva hallgatta [...]» (12).

Nicolae Spiridon – a szellemi és ördögi attribútumokat nevében⁵ is hordozó szekus tiszt – a szemhéja mögött látja a harminchét évvel azelőtt történeteket, látja, hogy kebelbarátja, hű cimborája „Gelu, ki tudja miért, talán, hogy felhívja magára a figyelmet, mai eszével világosan látja, örülete tagadhatatlan exhibicionizmussal és szadizmussal is párosult, de míg nyugaton esetleg parki sétányokon vagy közcégekben mutogathatta volna magát, vagy legfeljebb állatokat, kurvákat kínozhathatott volna, nálunk a párt nevében jogosan élhette ki bizarr hajlamait, kétes ötleteit, s ezeknek esetenkénti vadságán senki nem csodálkozott, sőt teljesen természetesnek vették, keménynek, határozottnak tartották, jó elvtársnak és példás belügyi dolgozónak; [...]» (11). Válogatott eszközökkel, a brutalitást perverz szadizmussal tetézve vetik kínzás alá az „osztályellenséget”, áldozataik megsemmisítése révén a múlt eltörlésére, a történelem átírására vállalkozva. A szekusok – vagyis társa, Gelu és feljebbvalója, Păun ezredes – azt tartották, hogy az áldozataik szeméből „sugárzó gyűlölet ad nekik erőt ahhoz, hogy végrehajthassák a »missziójukat...«» (94), „az imperializmus aljas ügynökeinek” likvidálását.

Eldönthetetlen, hogy a perverz rendszer képezte perverz gyilkosokká az őt kiszolgáló, maguk is áldozatokká váló egyedeit, vagy a regényben is bő teret nyerő, minden szinten pervertálódott torz lelkű szadisták, a „párt öklei” született gyilkosok, s ők tették a rendszert perverzzé. Bár a regényben igencsak megkérdőjeleződik a konkrét „tényeknek” az igazságosztó

⁵ Nicolae Spiridon keresztneve az új vezér, a név szerint nem említett, csak arc(más)ával jelen levő Ceaușescu nevére utal, Spiridon ezért utálta saját nevét is, „talán mert másvalakit is így hívtak: »Nicolae«» (27).

szerepe, tényé válik a tudathasadásos rendszer és tudathasadásos állapotok egymásbafonódása. Spiridont vélhetően nem a skizofrén rendszer tette skizofrénná, ugyanis első jelenései gyerekkorára vezethetők vissza, de a társa által megkínzott, később szeretőjévé vált nő arcán levő vércsik által képződött meg benne a Drakulává – s ezáltal az ördögi rendszer ördögévé – való átváltozás. (Igcensak bőséges teret nyer a regényben a vérrel keveredő, szexuális perverzításoktól sem tartózkodó történetmesélés is.)

A gyónás hosszú körmondatai, meg-megtorpanó és a linearitásba visszatérített történetfoszlányok sokszor láthatatlan, később kibontandó, összekeveredő szálai képezik a narrációt. Fokozatosan folyunk bele mi is a történetbe, ahogyan bomlik ki a narráció, az állandó oda-vissza, előre-hátra utalások megteremtik az átmenetet a történelmi idő és a mitikus idő váltásain. Az átváltozó, egymásba folyó tudatképek váltják egymást, Spiridon gyerekként látja hatvanéves önmagát: „Nézi a kisfiút, aki ő volt egykor, és a saját tízesztendő szemével néz vissza rá, aki lesz.” (47), s nem tudni, az árva-gyerek Spiridon korai látomásaiban milyen arc képződött meg.

A regénytér is – a regényidőhöz hasonlóan – változatos. A regényidő jelenében egy isten háta mögötti, fegyvergyár közelében megbúvó elme-gyógyintézetben mondja magnószalagra Spiridon a gyónásait és – vélhetően, mert biztos tudás erre vonatkozóan sincs – gyilkolja halomra krimibe illő módon az átváltozott Drakula az intézet nőit (pontosabban kettőt). A megidézett ötvenes évekbeli történetek Bukarest egykori mondén életének és tereinek rejtélyeibe vezet, de villanásokra megképződnek Spiridon gyerekkorának vámpír-látogatta buzăui képei, valamint a hegyek között megbúvó, ördög-látogatta székely falu látomásai: a balladás hegyek és a mioritikus mezők, mindez mitikus teret is képezve az útvesztőt formázó rések *tér/képein* – a Spiridon által is vizsgált plafon repedésein.

Mert az önmaga történéseit, mentségeit és átváltozásait mesélő őrnagy „tiszta” pillanataiban tudatában van saját útvesztőbe került életének kiúttalanságával: „előbb-utóbb elvész ebben a mély és sötét kútban, amelyik Drakula szemének mélyén várta őt, s ahonnan, tudta, többé nem tud feljönni soha, ahonnan nincsen szabadulás” (27), a saját arcát vesztett ember a megalázott nő arcán előidézett vércsik rabjává és áldozatává vált, ő maga is vámpírrá változik. Ugyanis a vámpír-mítosz szerint a vámpírtól vér által „megjegyzett” áldozat is vámpírrá változik, amely – a vér általi gerjesztettségben – további áldozatokra hajt, így hálózva be az egész világot: üldöző és üldözött, hóhér és áldozat szétválaszthatatlan dichotómiáját alkotva.⁶

⁶ (amely kontextusban Drakula talán a Szekuritáté allegóriája is lehetne.)

A regénybeli román Drakula-mítosz keveredik a székelyek ördögváltozási-mítoszaival, s noha az elején világosan szétválasztható és megkülönböztethető jegyek alapján el lehetett különíteni a két etnikum magán-mitológiáját, a későbbiek során a két „démon” összefolyik, ami által a kulturális határátlépés is megtörténik: egy idő után nem tudni, milyen „nyelven” beszél Drakula, és hogyan szól a narrátorhoz az ördög. Mindez az álmvilág és árnyékvilág alkotta fikciós térben képződik meg, de igen eleven, ikonok, vámpírűző kereszték és zizegő fokhagymakoszorúk által keretezett hagyomány alapján. „A szellemvilág transzilván démonának” (47) kísértései nélkülözik az ironikus reflektáltságot, a hóhért formázó főhős naiv tudatlanságban, történelmi és családi körülményeinek áldozataként, szenvedéstörténete révén a rendszer áldozatának tudja – és tudatja – magát.

Bogdán László regényében a román néplélek „megfejtésére” (is) vállalkozik a Drakula-mítosz igen alapos feltárásával, a sztereotípiák felvontatásához segítségül hívva a regényszövegben megidézett román tudósoktól kezdve a világ- és magyar irodalom jeles képviselőit is.⁷ A ma is élő mágiikus rítusokat, mitikus hagyományt a „világtörténelmi szerepcseré” (Kosztolányi) csak deformálta, de megszüntetni nem tudta. A kommunizmus isten- és démontagadó színe mögött továbbélő tradíció azonban az emlékezés-felejtés kettősségében változik át eleven mítosszá.

⁷ Spiridon magyar tudását egy máramaroszigeti öreg órásmesternek köszönheti, amelyet a testületnél a magyar írók megfigyelésénél kamatoztatott, „mivel egy időben magyar írókat is figyelt, meg kellett tanulnia ezt a különös nyelvet, de legalább eredetiben olvashatta Ady Endrét, aki úgy küzdött az őс kajánnal, a disznófejű nagyúrral, mint ő Drakulával!...” (93)